

Titel: Betænkning om Fællesskabets Afskaffelse saa og om Tiende og Tienestefolk paa Landet.

Citation: "Betænkning om Fællesskabets Afskaffelse saa og om Tiende og Tienestefolk paa Landet.", i *Luxdorphs samling af trykkefrihedens skrifter 1770-1773: Række 1 bind 6*, N. Møller, 1771, s. 1. Onlineudgave fra Trykkefrihedens Skrifter: https://tekster.kb.dk/text/tfs-texts-1_006-shoot-workid1_006_001.pdf (tilgået 25. april 2024)

Anvendt udgave: Luxdorphs samling af trykkefrihedens skrifter 1770-1773: Række 1 bind 6

Ophavsret: Materialet er fri af ophavsret. Du kan kopiere, ændre, distribuere eller fremføre værket, også til kommercielle formål, uden at bede om tilladelse.

[Læs Public Domain-erklæringen](#)

Betænkning om Fælleskabets Afskaffelse saa og om Tiende og

Tienestefolk paa Landet.

Kjøbenhavn,

Trykt og forlagt ved Nicolaus Møller,

Kong. Hof-Bogtrykker.

1771.

2
3

Udgiverens Fortale.

Disse Tanker ere ved en vigtig Anledning opsatte af en erfaren og

retsindig Landmand i Fyen, og fra Begyndelsen ikke bestemte til Trykken. De om Fælleskabets Afskaffelse ere nylig skrevne, da denne vigtige Post har især paadraget sig en omhyggelig Regierings Agtsomhed, og Erklæringer derom fra adskillige Steder efter Befaling ere indsendte. Tankerne om Tiende og om Tienestefolk paa Landet ere af en ældre Datums; de ere Stykker af en Besvarelse paa de for to Aar siden af General-Landvæsens-Collegium forelagde Spørsmåale.

4

De vare meddelte mig til Læsning; men de syntes at fortjene en offentlig Bekiendtgjørelse. Ere andre kyndige Landmænd af anden Mening, saa vil denne Ulighed dog ikke hindre dem, at erkiende Forfatterens oprigtige Kierlighed til Fædrenelandet og til sine Medborgere af alle Stænder. En ædel Plan, som den om Fælleffabets Afskaffelse tilvisse er, kan ikke andet end vinde, jo tiligere og jo nøiere man kiender de store og de smaae Vanskeligheder, som den har at bestride. De Erindringer om Tiender og om Tienestefolk ere vigtige, og aldrig mere beleilige, end nu, da man saa alvorlig arbeider paa det Danske Landvæsens Forbedring.

5

Betænkning

om

Fælleskabets Afskaffelse.

<s——.—

Saa høit ønskeligt det var, at aldrig noget Fælleskab havde funden Sted ved Jordegods, saa store Vanskeligheder møde, naar en saa almindelig, i saa mange hundrede Aar ved utallige Anstalter befæstet og med enhvers Jordbrug uadskillelig forbunden Indretning skal ophæves; efter at den endog i de nyeste Tider ved saa mange Godsers Adspredelse er bleven, og bliver daglig mere almindelig. Des større Glæde vil det blive for

6

alle Landmænd, som elske Landets og deres eget Beste, om ved Kongens og hans Collegiers Viisdom er saadant Middel dertil udfindes, at ingen fornærmes, eller de, som skulde nyde Frugten af Landbrugets Forbedring, ved en overilet og voldsom Fremgang meget mere ødelegges. Jeg veed fuldkommen, at min ringe Erfarenhed og mindre Indsigt i Landhuusholdningen ikke tilstæder at gøre betydelige Forslag til saa vigtig en Sag, hvor de ældste, forfarenste og grundigste Landmænds Dygtighed, uagtet al Redelighed og Nidkierhed, vil standse ved hvert et Skridt, saa snart det kommer til virkelig Udøvelse paa hvert Sted især. Dog tilkiendegiver jeg mine Tanker og lagttagelser efter Befaling, saa meget Tidens Korthed og andre Forretninger tilstæde.

Som Fælleskabet næsten i hver Provinz er forskiellig, og paa hvert Sted vil anderledes behandles, saa bliver jeg ikkun ved vores Egn. Jeg veed ikke, om i Fyen, og især i Nyborg Amt skulde findes enten Overdrevs eller saadane Skove, hvor ingen har en vis Andeel at tilholde sig. Dette slags Fælleskab er desuden lettest at ophæve, naar hver Lodseier sin Andeel ved Maal og Lod efter Hartkorn tildeles.

7

Gemeenlig er Fælleskabet her saaledes:

1.) Nogle Byer have endnu Marker, som ikke

have kundet blive fraskilte.

2.) I de fleste Byer ere tre, fire ja langt flere

Lodseiere, som eie enken Gaarde, Kirker og Kirkejord, eller og vel øde og til andre Lodseieres Beboere bortfæstet eller leiet Jord.

3.) I hver By ligger den største Deel af hver Mands Ager-Jord, det være sig Præstens, Kirkens eller Bondens, ja vel paa nogle Steder ogsaa Hovedgaards-Jord, i Fleng iblant Naboernes, paa mange Steder i Marken.

4.) Endnu mere er paa de fleste Steder Bondens

Engbond adspredt og blandet.

5.) I adskillige Byer have nogle Mænd tilfælles

indhegnet en Strekning Jord fra det almindelige Fælleskab.

6.) Det skadeligste Fælleskab er, hvor paa hele

Agre een eier Grunden og en anden Skoven, være sig enten Stor- eller Krat-Skov.

7.) Endelig maa ogsaa herhen regnes den Græsning,

som Huusmænds og Inderstes Kreature fra Arildstid og Byernes første Indretning

8

af have nydt, og uden hvilken ingen kan boe paa Landet.

Det første flags Fælledskab imellem adskillige Byers Marker synes vel lettest at ophæve, ligesom det og ved Kongelige Anordninger udtrykkelig er anbefalet, og paa mange Steder baade før og efter samme Befaling virkelig er afskaffet. Dette bør overalt paadrives, førend der kan begyndes paa videre.

Men foruden mange Bønders Vrangvillighed og Frygt for Tab, eies endeel Godser af gamle og sygelige Mænd, endeel af Enker og Ugifte, som deels ønske at tilbringe deres Livstid i Fred og Rolighed, deels med Rette frygte for Tab ved Magelæg og andre ved slige Handlinger nødvendig forefaldende Fortrædeligheder, da de ikke selv kan være overværende, men maa see og høre ved andre. Overalt findes der ikke mange, der have saa stor Kundskab og Indsigt i Jordebrug, at de noksom kan skionne paa Jordens Beskaffenhed, og finde Udveie til at undgaae de mødende Hindringer. De fleste mangle og i disse Tider Formue til at bestride de forefaldende Bekostninger. Men foruden disse Vanskeligheder, som forefalde ved hver Fælleskabs Ophævelse, er der endeel betydelige Forhindringer, især i Henseende til

Byernes Fælleskab i Marken.

9

Paa visse Steder ligge nogle Byers Jorder, efterat hver By allerede har indhegnet fra Fælleskab, hvad den

havde samlet og uden stor Vidtløftighed kunde hegne, saa blandede i andre Byers Jord, endskiønt hver Mand har, veed og bruger Sit, at der nødvendig maa skee stor Magelæg, førend der kan tænkes paa Adskillelse og Hegn. Og det bliver, formedelst Jordens forskiellige Beskaffenhed, meget tungt at sette i Verk, Nogle Byer have saare liden god Jord, som nu ligger midt imellem den paagrændsende Byes Jord; og den skal de bortgive. Derimod er den anden Byes Jord, som ligger iblant deres og de skal have igien, af ligesaa slet og slettere Beskaffenhed, end deres egen øvrige Jord. Hvo der veed, hvor meget en Bonde regner og med rette bør regne paa en Ager, som er hvilet og gjødet, især siden Qvægsygen er saa idelig og almindelig, eller som kan bære Græs til Slet og Tøiring, naar den hviler; den kan let finde, at han ikke-uden største Skade kan give den bort for en udreven Ager, langt mindre for nogen næsten ubrugelig Sand-Jord. Det er og et ganske urigtigt Forslag, at den som mister en god Ager, skulde til Gotgjørelse have et desstørre Stykke slet Jord. Vel bør denne Forskiel komme i Betragtning, naar en Mands Jord skal vurderes til Skat eller anden Afgift. Men equi-

10

valent kan slet Jord aldrig blive for god Jord. Den slette store Strekning udfordrer meget mere Arbeide, Flid, Glødning og Sæd, end den mindre Strekning af den gode Jord, og hvad den igien giver af sig, kan dog aldrig ligen imod hvad den gode kan give. Erfarenheden lærer det allevegne, at under samme Omstændigheder en Bondes Velstand, hvor stor Overflødighed af slet Sand-Jord han end har, aldrig kan settes i Ligevægt med en andens, som har langt mindre, men god og frugtbar Muld eller Leer-Jord.

En anden, betydelig Hindring er, naar slig en By ikke har Skov at hegne med. Løs Sand-Jord kan aldrig hegnes med Grøfter eller Diger; og skulde Grøft og Dige gane imellem den ringe Andeel god Jord, som Byen maaskee har, da, om end Situationen ellers tillod der, vilde samme By miste derved alt for meget af det, den har saa lidet af.

Naar der nu findes mange Lodseiere i slige blandede Marker, saa bliver Magelægget des vanskeligere, da de Agre, som skal gives bort, kan tilhøre en Lodseier eller Bonde, som formedelst sin øvrige Jords Fraliggenhed ikke kan saae eller Nytte de Agre, som skal gives tilbage fra den anden By. Det maatte altsaa synes, at Fælleskabet imellem Lodseierne først burde hæves. Alligevel

11

maa Byernes Marker nødvendig være adskilte, og fremmede Byers Jord udskiftet, førend der kan begyndes paa nogen indbyrdes Adskillelse. Jeg faaer derfor bede om Lov, at nævne en Deel af de vigtigste Vanskeligheder ved Ophævelsen af de øvrige slags Fælleskab, førend jeg tør vove, at tænke paa Mueligheden og Midlerne dertil.

Der kan vel findes nogle af de imellem flere Lodsejere deelte Byer, hvor Lodseiernes gode Villie kan uden stor Vanskelighed eller betydelig Tab for nogen, ved Mageskifte gjøre Ende paa Fælleskab. Men det vil ved nøiere Underføgning være meget faa. Neppe skal i en Stad findes to Huse, som deres Eiere kunde eller vilde bytte med hinanden. Langt mere er der at betænke ved en Bondegaard. Dens Tilliggende, dens Jords, dens Beboeres, dens Besætnings, dens Bygnings, dens tilhørende Mandskabs Beskaffenhed er af saa stor Forskiellighed, og derhos for Eieren af saa stor Belydenhed; der hører saa stor Skiønsomhed, Indsigt og Ferdighed til at domme derom, i Ligning med en anden, at det er ingen Under, enhver gierne vil beholde, hvad han har og best kiender og veed, i hvad Stand det er, og hvad det har kostet at settes og holdes i god Stand; ingen Under, at det holdes for et slet Tegn, naar en gierne vil bytte bort, hvad han har og hvad han saa længe har været vant til. Naar nu

12

en Bondegaard ligger i Nærværelsen af Hovedgaarden, bruges og behøves til Hovning eller Hovedgaardens Completering; har Tørveskiær, Skov, Fiskerie; saa voxer Vanskeligheden, ved hver af disse Ting, og det desmere, jo flere Gaarde der ere; ja det bliver en Umuelighed for Eieren at miste den, naar den største Lodseier i slig en By ikke har Gaarde at give igien til Magelæg, af lige Betydenhed og Herlighed; en Sag som sielden kan haabes. Jeg nævner ikke Jagten, siden dette Tab lettest kan oprettes paa en anden Maade, endskiønt mangen Gaard, i Kraft af Lovens og Forordningers Medhold, just derfor er dyre kjøbt, og endog ikke Jagten burde tabes uden Vederlag. Det kan og treffe, at Byen kan ligge nærmere ved den mindste end ved den største Lodseieres Hovedgaard; men om end en Bondegaard ligger saa langt borte fra Hovedgaarden, at den ikke bruges til Hovning, hvortil dog i Fremtiden, efter Hoveriers Bestemmelse, de fleste vil blive fornødne, saa kan dog Eieren have tilstrekkelig Grund til at ville beholde den, om end ikke for en besynderlig Herligheds skyld, saa dog for at magelegge den i sin Tid med en mere beleilig Gaard, den han ellers aldrig kan vente at faae. Med Penge at tvinge Fælleskabets Ophævelse, kan jeg ikke indsee, at være gjørligt, naar den ene ikke kan eller vil købe, eller give

13

hvad den anden fordrer, og den anden ikke kan eller vil selge, eller selge for det, en anden vil give, eller naar

hver vil købe den andens og igien selge sit; eller hver selge og ingen købe. Ei heller kan jeg indsee, af hvem og efter hvad Regel en Priis over en andens private Eiendom kunde bestemmes, og hannem efter samme aftvinges, uden dens yderste Fornærmelse, og tvært imod den største Grund-Regel af alle naturlige og borgerlige Love.

Det tredie angivne slags Fælleskab imellem Bymændene indbyrdes har uden Tvivl sin Oprindelse af Jordens og dens Beliggenheds store Forskiel paa de allerfleste Steder i vore Lande, da den neppe paa een Ager reent igiennem er eens, langt mindre i en heel By-Mark; og tillige af Veierligets store Ustadighed.

Skulde een eller flere Beboere faae al deres Jord paa Sandbanker, eller imellem sumpige moradser, eller paa stiv Leer- eller Skeen-Bund, kunde de aldrig bestaae, og mindst i Aaringer naar sligt Veierligt vedvarer, som ikke er deres Jords Beskaffenhed gunstig. Byernes Eiere eller Indbyggere have derfor fra Begyndelsen af attraaet og faaet hver sin Deel paa Markens forskiellige Jordbund, paa det hver i vanskelige, saavel tørre som vaade, Aaringer kunde have Haab om at

14

beholde Grøde paa nogle Steder, naar det slog feil paa de andre, og alle bære eens Byrde og nyde eens Fordeel. Dette har tiltaget, lige som Byen i Tidens Længde har indtaget mere Jord at dyrke, da enken alle eller nogle have delt Skifterne paa ny indbyrdes, og denne Jordens Adspredelse er siden forøget og bleven mere uordentlig, dels ved Beboernes Skiødesløshed og Utroskab, dels ved Gaardens Ødeblivende, ved Deling, Ombytning og andre Omstændigheder. Ligesaa har Jordens Beliggenhed været en Aarsag dertil, paa det hver Mand maatte faae noget af den, som laae længst borte, og noget som var nærmest ved Byen. Jo mere vigtig og betydelig disse Aarsager til Fælleskab ere for hver Beboer, des vanskeligere vil Forandringen blive. Maaskee der kan findes de Byer, især paa Sletten og flere Steder, hvor Jorden er overalt god eller nogenledes lige, at hver Mand kan faae sin Jord tildelt paa eet Sted. Men hvor der til en By ere Sletter og Banker, Leer, suur og Sand-Jord, som i vores Egn og de fleste Steder i vore Øer, da vil det blive overmaade vanskeligt; siden den, som faaer al sin Jord paa Sandbanker, eller høie Bierge af løs ufrugtbar Sand, da aldrig kan leve; eller nogen Beboer, som har ikkun eet slags Jord, blive i Stand, at svare hver hvad ham tilkommer, naar Veierliget er det

15

slags Jord imod, som han har at dyrke. Ligesaa blive de, som faae deres Jord tildeel; længst bort fra Byen, hvilket blive de fleste, meget bebyrdet; og Gaarde at flytte fra Byen ud i Marken er mere bekosteligt og forvirrer i to Aar en Mands hele Huusholdning og Jordbrug mere, end man ved første Øiekast kunde tænke; men kiendes først, naar man indlader sig i alle derved forefaldende smaa Omstændigheder. Saa det vel bliver for de fleste, saavel Eiere som Beboere, umueligt, at bygge nye Gaarde, men dog mindre vanskeligt end at flytte dem, hvorved, om ikke ander var, meget Tømmer, Grunden, Tag og Vægge, Gierder, Haver, Træer, Humle og mere tilsettes, den til andet Arbeide nødvendige Tid spildes, og Manden med alle hans Folk, Eiendom og Boehave i mange Uger giøres huusvild. Jo flere Gaarde der skal bygges eller flyttes, desmere forøges Vanskeligheden. Skal al Byens Jord deles om, og hver faae al sin Jord paa eet Sted, da maa Inddelingen skee paa eengang, og den kan ikke skee uden først om Foraaret, imedens Rugen endnu kan taale, man gaaer paa den, om den ellers nogensinde kan taale det uden Skade. Men da er Veierliget sielden gunstig eller Tiden tilstrekkelig til saa vidtløftig et Arbeide, siden de gamle Gierder skal gierdes for dette Aar ligefuldt, og Gierdselen til

16

nye Gierder hugges; giødes, fældes og pløies til Vaar-Korn, med mere. Ingen Jord vil det Aar blive giødet, siden enhver tænker, han beholder ikke den Jord, som han skal giøde; og neppe legger nogen for eet Aars Brug Giødning paa en Ager. Den virkelige Fraskillelse kan derefter ikke skee, uden aleene strax efter at Høsten faaer Ende, førend Rug-Sæden legges, og da skal Jorden virkelig afdeles og indgrøftes eller gierdes, siden hvers Kreaturs skal græsses paa hans eget, just da det er den allertravelste Tid for Landmanden, og hver har mere at bestille, end han kan overkomme, med at tærse Sæde-Rug samt Byg og Havre, Erter og Boghvede til Huusholdingen, faae Giødningen til Rugen udkiørt; Rug-Jorden pløiet, ja den mange Steder udestaaende Tørv, ifald Veiret om Sommeren ikke har været særdeles beqvem, hiemaget og saa fremdeles. Alligevel udfordrer Forretningens Natur, at naar Afdelingen er begyndt, skal den paa engang fuldføres, enten Veiret føler eller ikke, enten alt andet Arbeide kan skee, eller maa staae tilbage.

Saa jeg kan ikke indsee andet, end om denne Indretning skulde foretages, paa eengang overalt i Sielland, Fyen og Jylland, og dermed Tvang, da ellers Folkets gode Villie drager et stort Læs, og kan, ved al lempe sig den ene efter den anden,

17

slette mange store Hindringsbierge, saa vil hele Landet staae i Fare for, at miste i det mindste eet Aas Rug-Sæd, om ikke for andet, saa for skiødesløs Behandlings og Tidens Utilstrekkeligheds skyld. En Skade, som

jeg ikke troer, Bonden i disse Tider, eller Landet i Almindelighed, kan taale, eller Fælleskabets Ophævelse, i det mindste for de nu Levende, erstatte.

Nærværende Fællesskab i Engbunden er endnu mere forskiellig. De Engpletter, som findes ved Enden af Agrene, ere i Almindelighed tildeelte den som Ageren tilhører. De øvrige Engpletter ere i de Byer, hvor ikke særskilte og samlede gode Enge findes, endnu mere adspredte, og overalt er Gaardenes tilhørende Engbund meget ulig, som tildeels kan have sin Grund deri, at nu en, nu en anden Beboer har holdt mere eller mindre Qvæg, og derfor tilbytter sig snart Engbund for Pløjeland, snart Pløjeland for Engbund; men mest kommer det dog af den Lejlighed og Flid, som en Beboer har havt frem for den anden, til at rytte Krat og afgrave oversvømmede Moradser. Af disse vil nok den holde sig meget fornærmet, som skal afstaae det, han med Flid og Bekostning har sat i Stand, og derimod tage et andet Sted Stærre-Moser og sure Kiær. Det er desuden høist fornødent for en Bonde, som for Fremtiden skal være uden Fælle-

18

skab, at have tilstrekkelig Engbund i rette Forhold

med hans Agerbrug.

Tørve Moeser ere nok i de Byer, hvor der Haves nogen af Betydenhed, deelte i Mands-Parter, og kan vel ikke heller bruges anderledes end i Fælleskab. Den store Forbedring, som de overall behøve, hører ikke til dette Sted. Ved dem, som en Mand kan have funden og benyttet sig af i sine særskilte Maabunds-Pletter, vil Uligheden findes størst, da den ene har paa beste Maade brugt og skaanet sin, og den anden for Fode opskaaren og bederved sin. Hin fortjener vel mindst den Straf at bytte med denne, lige saa lidet, som man kan paalegge den, som har fredet Gierdsel-Skov, at overlade sin Deel til den, som Har forødet sin.

Hvor 10 eller flere Mænd i Samling have foretaget en Indhegning, da Have de uden Tvivl funden for stor Hindring, at hver kunde faae sit for sig selv, enten formedelst Skov eller Tørveskiær, eller et særdeles got Stykke Jord, som hans Fællesbrødre ikke have kundet udvise ham lige god til Vederlag. Dette Fælleskab vil altsaa blive des vanskeligere at ophæve.

Nu vilde jeg intet mere ønske, end at jeg kunde være ligesaa heldig at angive Midler, giørlige og lette Midler, til at overvinde alle disse og flere Vanskeligheder lige saa vist, som de paa nogle

19

Steder mere, paa andre mindre, vil møde. Efter Samvittighed og uden mindste Egennyttelse eller falske Hensigter, har jeg holdet for min Pligt nogenledes at fremlegge den, om ved andres Indsigt de dertil fornødne Anstalter kunde opfindes, da ellers Verket efter mange anvendte Bekostninger og Møie dog umuelig kan naae sit Ønskelige Maal.

Naar jeg efter Naturens og Kongens Lov, og det af det Danske Kammer udstædte Circulair-Skrivelses egne Ord, tør som den allerførste og uforanderlige Grundregel forudsætte, at ingen ved denne Fællesskabs Ophævelse skal og bør fornærmes, og altsaa ingens lovlige Eiendom, som han ikke kan, eller med god Grund vil miste, hannem aftvinges; ligesom det ellers og i Fremtiden vilde betage hver Mandlyst til at have Eiendom, og langt mere, til at anvende Bekostning, Flid, Arbeide og Hazard til samme at forbedre; en Følge, skadeligere end alt Fælleskab! Naar jeg tør troe, at det saa vel af Sagens Natur før de forhen anførte Omstændigheder er klart, at Fælleskabets Ophævelse bør nøie indrettes efter hvert Steds meget forskiellige Beskaffenhed, og at ingen almindelig Regel dertil forud kan fastsettes; naar ogsaa Forfarenheden og vore fleste Bønders Tænkemaade har lært, at ligesaa vist, som en overilet Tvang vilde langt mere skade end gavne,

20

saa vilde derimod intet betydeligt skee, saa længe alting overlades til hvers egen Lyst og Tykke: Saa veed jeg intet andet at foreslaae, end at i hvert Amt maatte beskikkes en Kongelig Commission, bestaaende af Amtmanden, Herredsfogden, de udmeldte Land-Commissarier og to redelige og mest kyndige Landmænd af det næste Amt, som eie og selv bruge Jordegods, (dog ikke i samme Amt, hvor-Commissionen settes, ikke heller i det Amt, hvoraf Commissarierne til det andet Amt ere tagne,) og saa mange tilforladelig kyndige, øvede og redelige Landmaalere, som Kongen til hastigere Fremme vil og kan forunde, hvilke alle til denne Forretning i Eed tages. Amtmanden og Herredsfogden, som forud med mange andre vigtige Forretninger ere beladte, bør møde selv ved Commissionens Aabning paa hvert Sted, og ved dens Slutning, men ellers ikke, uden naar en vigtig Omstændighed efter de øvrige Commissærers Begiering udfordrer deres Nærværelse. Commissionen møder allerførst paa de Steder, hvor endnu flere Byer ere lodtagne i een Mark, foretager en Byes Jord efter den anden, fremkalder alle Lodsejere og Jordbrugere, undersøger Fraskillelsens Hindringer paa Aastedet, og søger at udfinde en Muelighed til Magelæg. Hvorved der vil være nødvendig, til Regel at fastsette, at Gierdet, saa meget mueligt, bør komme til at

21

staae paa det korteste og til Hegn mest beqvemme Sted, og gaae lige frem, og al Jorden, som derved kommer til at ligge uden for Gierdet, forud paa det nøieste være magelagt med saa meget muelig lige god Jord, hvorefter Gierdets Sted bør bestemmes; og den Skade, som de lide, der ikke faae god Jord igien, eller ved det at Gierdet gaaer over deres Jord, erstattes dem af samtlige øvrige Bymænd, som Commissionen iligemaade haver at afgjøre paa Aastedet.

Derved falder endnu at erindre, at ved de sidste Kongelige Forordninger vel med Rette er lagt til Grund, at, naar en stor By er omgiven med smaae Byer, faaer den i sit hele Hegns Indbegreb lige saa mange Favne Gierder, som de mange smaae Byer, endskiønt den liden By maae tage halv Gierde for sit meget mindre Hartkorn. Men der synes dog at være Forskiel ved sliig en particulier Indhegning, hvor de mindre Byer forud alt have indhegnet deres beqvemmeste Jord, og derover allerede faaet flere Gierder, og de store derimod mindre, end dennem ellers kunde tilfalde, om Byernes samtlige Jordstrekning nu først paa eengang skulde deles og hegnes. Desuden have de store Byer i Almindelighed langt mere Forraad paa Gierdsel-Skov, endog i Proportion af deres flere Gierder, end de smaae, og fordi der er saa meget flere Be-

22

boere i de store, leverer hver Mand saa meget mindre Gierdsel. Og da det er en sand Umuelighed for Byer, som mangle Gierdsel-Skov, at hegne paa de Steder, hvor ingen Grøft eller Dige kan have Sted formedelst Jordens Beskaffenhed, saa veed jeg intet andet Middel at foreslaae, end at ved disse nye Gierders Reysning enhver By maa reyse eller i det mindste levere Gierdsel efter Hartkorn, hvorved de store Byer blive desmindre fornærmede, da det i Almindelighed er dem, som vinde, og derimod de smaa tabe meget ved Markernes Adskillelse. Ja om det ved Eftersyn befindes, at nogen af de mindre Byer ikke kunde skaffe Skov til sin Andeel, skulde de store Byer, som i Almindelighed har langt mere Forraad paa Gierdsel, levere Skoven til det hele Gierde, imod at nyde Betaling derfor af de mindre, efter uvillige Mænds Sigende. Men naar Gierdet var reyst og af Amtmanden og Herredsfogden efter Syn befunden forsvarlig, burde de mindre paalegges, i Fremtiden at holde den Halvedeel af Gierdet i Stand.

I samme Byer undersøger Commissionen tillige Fælleskabet imellem Lodseierne efter alle dens Omstændigheder; tager Gaardene, deres Bygning og Besetning, og hvad besynderlig Herlighed Maatte angives, saa og Mandskabet selv, nøie i øjesyn, og anvender al Umage til at formaae Vedkommende til

23

Forening, enten ved Magelæg eller ved Penge, at hjælpe sig selv af Fælleskab. Findes det ikke mueligt og Commissionen finder tilstrekkelig Aarsag til at forsikre sig, at de af een af Parterne angivne Begrings-Grunde ikke bør hindre Magelæg, indgiver den under sin Eed derom Relation til Kongen; hvilken dog, førend den indsendes, tilstilles Vedkommende til Efterlæsning, og dem forundes Frihed, inden otte Dage eller om muelig kortere Tid, at give deres Indvendinger beskrevne, som tillige med Commissionens Relation til Kongelig Decision indsendes. Dog bør dette ikke skee, uden meget besynderlige og betydelige Aarsager, for ikke at støde imod den første Grundsteen af al borgerlig Selskabs Velfærd, og give en Kongelig Faderlig Omhue for Understøtternes Velstand et Skin af Tvang og Indgreb i Folkets naturlige og lovlige Eiendoms-Ret.

Ved slige Magelæg vil tit møde en stor Hindring, at een Lodseieres Bønder ere Hovningsfrie, og vel ved Fæstebreve fritagne for al eller visse slags Hovning, da derimod den anden ikke kan undvære Hovningen, og altsaa Magelaget derved gøres umueligt. Hvorfor det indstilles, om ikke slige Bønder, efter at Hoveriet ved Kongelig Myndighed er bestemt, ogsaa ved samme Myndighed bør tilholdes, herefter at gjøre Hoverie efter samme

24

Bestemmelse, om Magelæg derved kan tilveiebringes, hvorimod dennem det halve af deres givne Indfæstnings-Penge skulde gives tilbage, og Hovnings-Pengene eftergives.

Befries Parterne ved en kongelig Decision fra Magelæg, eller finder Commissionen forud Sagens Beskaffenhed saaledes, at Fælleskabet ikke paa den Maade kan ophæves, efterseer den Jordens Beskaffenhed i Byens Marker, eftermaaler alt hvad de Lodseiere tilhører, som skulde udskiftes, og søger at udfinde en Muelighed, at samme Lodseiere kunde tilmaales Ager for Ager, Engbund for Engbund, og om mueligt, Skov og Tørvemaal for Skov og Tørvemaal, samlet paa eet Sted, nærmest ved dens tilhørende Hovedgaard. Findes dette giørligt, vil det blive lige saa let og maaskee lettere, at og alle øvrige Bymænd kunde anvises og tilmaales hver sin Jord, samlet paa eet, to eller tre Steder, dog paa lige Maade, ikke efter en generel Opmaaling eller Inddeling og Taxering, men at hver Mand tilmaales Ager, Eng, Skov og Tørvemaal af samme Størrelse og Godhed, som det, han forhen har havt adspredt, hvorved saavel alle Lodseiere som Jordbrugere høres, med mindre de alle tilhøre een Eiere, som vil giøre dem lige, da Jorden kunde lige inddeles til saa mange Gaards-Parter, som Eieren forlanger.

25

Efter at førstomtalt Opmaaling og Inddeling er fuldført, forundes Parterne en Tid saa kort, som efter Commissionens Eragtning muelig befindes, til at eftersee dem, at forenes selv anderledes, om de det finde for got, eller at gjøre de formeentlig fornødne Erindringer, som Commissionen undersøger, og om de befindes af Vigtighed, indhenter Kongelig Resolution paa forommeldteMaade; saa at ingen Deling imellem flere Lodsejere skeer, uden enten samtlige Vedkommendes Samtykke eller Kongelig Resolution, og derefter gives Forretningen til hver af vedkommende Lodsejere beskreven.

I alle andre Byer, hvor slig en samlet Udskriftelse ikke findes giørlig, foretager Commissionen det eneste, hvad jeg i Almindelighed kan holde for giørligt; den inddeler al Byens Jord i fem eller sex saa vidt muelig lige Marker; og derefter inddeles igien saa meget af disse Marker, som dette Aar ligger til Fællid, i to eller tre lige Skifter, eftersom der er betydelig Forskiel paa Jordelavet; den afmaaler og bestemmer Veien fra Byen til de afdeelte Skifter, saa at hver Mands Part i samme faaer Ind- og Udkiørsel til den almindelige Vei; eftermaaler og antegner, hvor megen Jord hver Mand i Byen har i hvert Skifte, og afmaaler derefter ligesaa mange Parter, af lige

26

saa stor Indhold til hvers Part paa eet Sted, som hver tilforn har havt adspredt i samme Skifte, og ligner den endog forekommende Forskiel saa meget muelig i Forveien, saa at for Ex. den der mister en velgiødet Ager og faaer udreven Jord igien, tillegges visse Læs Giødning hos den som faaer giødet Jord for udreven; Den der mister en Ager, som har ligget til Hvile i et Skifte, faaer igien i et andet Skifte en hvilet Ager isteden for en brugt; den der har i det ene Skifte faaet det nærmeste Land ved Byen, faaer i det andet Skifte, det som ligger længst borte; og hvad der ikke kan lignedes i den første inddelte Mark, lignedes derefter i de følgende. Som nu i de Byer, hvor der er flere og uadsikilte Lodseiere, hver Mand i Byen først faaer et Nummer ved Lodkastning, hvorved udgiøres, i hvad Orden Jorden tildeles dem, saa derimod i de Byer, hvor ikkun een Eier er, som bør tillige ligne sine Bønder, inddeles og nummereres først i hvert Skifte Jorden i saa Mange Parter, som der ere Mænd i Byen, saa at til No. 1. legges den nærmeste Jord ved Byen, og i et andet Skifte det længste fra Byen; det Nummer, som i eet Skifte har faaet kiendelig bedre Jord end andre, faaer i andre Skifter igien den sletteste, og saa i andre Ting, for hvilke saavel, som paa hvad Maade Afdelingen ellers kan Skee beqvemst og med mindste Jords-

27

Spilde, og de fornødne Vandsteder anvises, kyndige Landmænd i Commissionen bedre vil finde Raad, end dem kan foreskrives. Derefter kastes Lod imellem Bymændene, hvad for et Nummer af disse afdeelte Jorder enhver skal have; og paa hvilken Maade end Jorden er deelt, saa indgrøftes eller gierdes strax alle Skifter, hvor Commissionen ikke, finder uovervindelige Hindringer at være i Veien, med Lov for hver Mand at indgrøfte eller hegne igien, hvad hannem er tildeelt i hvert Skifte; og saa snart een Mand begynder at hegne sit, skal alle de andre ogsaa være pligtige at hegne deres. Ved Gierder om hele Skifter tager hver Mand Deel efter Hartkorn, men ved de indvortes Delinger, hver halv Gierde med sin Naboe ved begge Sider; saaledes at herefter, hvor eens Jord ligger ved et andet Gierde, i hvor længe samme end forhen har staaet, og enten det er en anden Bondes gamle Indhegning, eller en anden Byes eller en Hovedgaards-Markes, skal enhver være pligtig, at vedligeholde i Fremtiden det halve Gierde, saa langt hans Jord strekker. Saa skal det og være hver Ejere tilladt, at inddele enten den hele Byes Jord, om han er eene Ejere, eller den Jord, som tilmaales hans Bønder, hvor der er flere Lodsejere, til flere Bøndergaarde, end forhen haver været, og at opbygge saa mange flere,

28

som han finder for got, imellem hvilke alle, de gamle og de nye, Hartkornet og hvad deraf er gaaet Hidtil for Skatter og Landgilde, deles lige, saa at alle nyde og yde ligemeget; undtagen hvor der ved een eller anden Side kunde findes Steder, som var til Hindring ved den øvrige Inddeling, eller hvor der ved hver Gaard overskyder Fierdingkar eller Albus, der forvolder mangen Forvirring og ureed Regning. Deraf kunde inddeles nogle smaae Steder og vurderes til Hartkorn efter Proportion af Byens øvrige Hartkorn, og de Beboere, som faaer dem, bør deraf bære den Byrde af det tillagde Hartkorn, som fratages de andre, alt under Commissionens Opsyn og ved dens Hielp.

De Indhegninger og Tofter, som en Mand har i Forveien, beholder han fremdeles urørt, med mindre de skulde være midt i et Skifte, og for meget til Hindring for den almindelige Inddeling, da han derfor tildeles ligesaa meget ved hans øvrige Part i samme Skifte, og de andre Mænd findes pligtige, at indhegne paa hans øvrige Anpart ligesaa mange Favne for samme, som han har maattet udlegge af hans Indhegninger. Hvor to eller tre Mænd have indhegnet noget i Fællid, skal de enten magelægge, at hver hegner sit, eller og udlægge Indhegningen til at befattes under den almindelige Inddeling.

29

Hvad der af Engbund findes imellem en Mands tilmaalte Jord, tildeles hannem og fraregnes efter Maal og Vurdering der, hvor anden Maabund deles imellem Beboerne. Maabunden, som ellers findes adspredt i Marken, tildeles, saa meget mueligt er, saaledes ved hver Mands Ager-Jord, at den tillige derved kan indhegnes, efterat den tilforn er almindelig indhegnet med det Skifte, hvortil den best kan indeles. Store Strekninger af Maabund indhegnes for sig selv, og hver Mand faaer efter Nummer og Lod sit Stykke tildeelt paa eet Sted, med Lov at indhegne det for sig, dog uden at kunne nøde de andre til Hegn; om kuns at den Grøft, han gjør, ikke forhindrer Vandfaldet. Det øvrige om fornødne Grøfter og andre Anstalter til Engenes Forbedring, hører ikke herhid. Med Tørvemoser forholdes saaledes, som om adspredt og samlet Maabund er anført, ikkun med den Forskjel, at de, som frem for andre have fordervet deres Tørvemaal, og de som frem for andre have fredet den, beholde saa vidt mueligt de selvsamme Stykker. Og hvor dette ikke kan være gjørligt, bør den som har opskaaren sit Maal, miste en halv gang saa meget af hans øvrige Maabund, som det opskaarne Tørvemaal er stor, til Vederlag for den, som isteden for et fredet, tildeles et opskaaren Maal.

30

Ligesom nu det første Aar den Jord, som da er Fælled, bliver den første gang deelt i alle Byer i hele Amtet, saavidt Commissionen kan naae, saa bliver i de følgende Aaringer den øvrige Jord, som hvert Aar bliver Fælled, deelt paa samme Maade; endskjønt paa de fleste Steder formodentlig Beboerne vil faae den deelt længe før indbyrdes, uden at bebyrde Commissionen dermed. Dette bør ogsaa tillades; dog at, førend nogen virkelig Indhegning skeer, Commissionen efterseer og samtykker den indbyrdes foretagne Deling. Og hvor nogle Mænd kan forenes om, at tilbytte sig i een eller flere Marker andre Mænds Parter, for at faae alt eller det meste af deres Jord samlet paa eet Sted, da skal det ikke aleene være tilladt, naar deres Ejere eller Commissionen befinde det at være uden nogens besynderlige Fornærmelse, men der tillegges dem ogsaa et anseeligt Præmium; hvilket og strax burde tildeles dem, som hegne deres Anpart med Steengierder, eller plante og vedligeholde levende Gierder.

Hver Lodsejeres Skov deles saa vidt mueligt lige imellem alle Hans Bonder, saaledes at hver Mand bliver pligtig, at indhegne sin tilfaldne Lod i tre adskillige Skifter, hvor liden de end blive, hvoraf hvert maa skiftes til at fredes i ti Aar, under Fæstes Fortabelse, saaledes at i

31

ti Aar ikke maa komme noget Creatur derudi, undtagen ringede Sviin, efter hvilke li Aar Beboeren maa have fri Disposition over to Tredjedele af Underskoven, Eske og Elle, dog saa, at den derefter igien i ti Aar for Creature hegnes. Med al Overskov derimod og den Trediedeel af Underskov, Elle og Estk, forbliver det efter Kongelig Lov og Forordninger.

Men som ved denne Hegning Huusmænd og Inderster vilde tabe al Græsning til deres umistelige Creature, og derved, saavidt Huusmænd angaaer, betages Landet den vigtigste Kilde til Folke-Formerelse, til Tjenestefolk, Soldater og Haandverksmænd, og fattige Inderster det nødtørstigste Levebrød, saa maa, hvor Lejligheden det nogenledes tilstæder, hver Huusmand tildeles et Stykke Jord i Udkant, hvor han kan græsse en Koe, fire Faar, et Sviin og nogle Gæs, som settes, det taaligste mueligt er, i Hartkorn, og hvoraf han svarer alle Hartkornets Byrder. Eller hvor det ikke kan skee, der tildeles hver Gaard af Husenes Eiere eet, for hvis Beboere Gaardmanden skal græsse de benævnte Creature, imod taalelig Betaling, som Eieren og Commissionen blive enige om at fastsette, hvorimod samme Huusmand skal være pligtig, at tiene Gaardmanden i travle Tider, eller naar nogen af hans Tjenestefolk bliver syg, og han derom i Tide

32

har advaret Huusmanden, for den i samme By sædvanlige Dagleie, eller som de ellers best kan forrenes om. Dog maa Gaardmanden aldrig for nogen slags paakommende Trætte negte eller korte Huusmandens Creature den tilstaaende Græsning, uden deres Eieres og øvrighedens Samtykke, og hvert Slag af Huusmandens benevnte Creature, saa mange, som han selv eier og har tillagt, bør følge Gaardmandens. For Inderster græsser hver Gaardmand, hos hvilken, eller den ham tildelte Huusmand, de findes, to Faar og en Griis, imod den fastsatte Betaling.

Hvor der findes flere Huse end Gaarde, eller en Eier har Huse uden Gaarde, da bør Husenes Eiere selv sørge for de øvrige Huusmænds Græsning, med mindre de forhen har eiet Gaarde i samme By, som er solgt til andre for kort eller lang Tid; thi da tildeles samme Huse de forhen solgte Gaarde til Creatures Græsning.

Hvor Grunden tilhører een og Skoven en anden Eier, og samme ikke kan forenes, enten ved Magelæg eller Penge, at ophæve dette høstskadelige Fælleskab, da bør Overskov vurderes af Commissionen, eller dertil udmeldte Mænd, efter høieste Værd, og Grundens Eier enten betale til Skovens Eier den satte Taxt, eller lade Træerne staae urørt, indtil Eieren selv hugger dem, men for Krat

33

og Gierdsel-Skov, bør fastsettes visse Læs, som Grundens Eier aarlig skal være pligtig at levere til Skovens

Eier, eller den som haver havt Skoven i Fæste og Brug, og imod nøiagtig Forsikring derfor, have Lov at gjøre sig Gründen saa nyttig som han selv finder for got. Overalt skal Commissionen have Magt, at lade forrette alt fornødent Syn ved Mænd af det Amt, hvoraf Commissarier ere tagne, som dertil af vedkommende Herreds-Foged til Tinge, til hver Forretning især, ufortøvet og uden Formaliteter udmeldes, saasnart Commissionen der begierer; uden videre Betaling, end hvad Mændene daglig saae efter nøieste Billighed, dog at alt Syn foretages i Commissionens og alle Vedkommendes Overværelse.

Ved Commissionen holdes rigtig Protokol over alle Ting, som føres af een af Land-Commissarierne, og underskrives hver Dag af samtlige Tilstedeværende.

Da det var høist ubilligt, at disse Commissarier skulde forsømme deres andre Forretninger, og paatage sig saa besværligt et Arbeide uden nogen Erstatning, saa burde de efter mine Tanker saae en fastsat billig Belønning for hver Tønde Hartkorn, saa tidt de havde fuldendt en Byes, eller en imellem flere Byer Fælles-Markes Adskillelse, ligesom Land-Maalerne og burde betales efter Hartkorn,

34

og den, som fører Protokollen dobbelt, hvorimod de aldeles ikke nyde nogen anden Diæt-Penge, og under deres Æres Fortabelse og stor Mulet, ikke bør tage imod nogen slags Foræring, hverken for eller efter Forretningen, ikke heller Mad og Drikke hos nogen af dem, som Forretningen angaaer, men hver anskaffe og bekoste det selv. For Forretningen af give beskreven, saae den som fører Protokollen ikke mere end hvad Papiret koster, og for hvert Ark otte Skilling Skriverpenge, som ikke maa skrives, som Acter ved Misbrug sædvanlig skrives, men som almindelig Skrift, læselig og lydelig. Naar Commissionen er ueens, gaaer det i mindre betydelige Ting efter de fleste Stemmer, og hvor Stemmerne ere lige, gielder den ældste Landmands Stemme for to. I vigtige Ting indsendes hvers Betænking til Kongens Decision. For hver By, som er adskilt, saae hver af Commissarierne en Sølvmedaille, og naar alle Byer i et Amt ere adskilte, saae hver af dem, som fra Commissionens Begyndelse til Enden er vedbleven, en Guldmedaille, af Vegt som Kongen behager at bestemme. Hvor en By, eller Lodseier, eller Eier af en By begierer Commission, enten til Jordens Deling, eller Bønders Ligning og Inddeling til flere Gaarde, derhen forsamler den sig strax frem for andre Steder. Ellers begynder den ved den

35

eene Side af Amtet, hvor Amtmanden finder for got, og vedbliver i Nabo-Byerne, naar den ei udtrykkelig begieres til et andet Sted, indtil den er kommen hele Amtet igiennem. Kan det ikke fuldendes i eet Aar, begynder Commissionen igjen i næste By, hvor den slap det forrige Aar. Jeg tvivler ikke paa, naar det begyndes paa denne Maade (som vel synes langsom, mener den grundigste i en Sag, hvor der ikke bør agtes, hvor hastig, men hvor vel det skeer) at alle Vedkommende vil det efterfølgende Aar findes meget mere villige og behjælpelige i at lette alle Ting for Commissionen; især om det maatte behage Hans Majestæt ved besynderlige Naadestegn at belønne dem iblant Eierne og Beboerne, som findes frem for andre villige, og desuden at forunde, som Nødvendigheden vist udkræver, hver By, saasnart deres Marker ere adskilte, et Aars Skattefrihed, deslige hver Gaard, som flyttes, samme Frihed paa to Aar, og hver Gaard, som ny anlegges, paa tre Aar.

Jeg haaber, at herved de vigtigste Hindringer for Fælleskabets Ophævelse vil findes udryddede, og at inden kort Tid Fælleskabet overalt, hvor det nogenledes er mueligt, med enhvers gode Villie og uden nogens Fornærmelse, vil ophæves. Da derimod ved alle andre Delingsmaader Vanskeligheder og Hindringer af langt større Vigtighed vil

36

møde, og dog i Enden al Umage og Bekostning ei naae der ønskelige Maal.

Den allerstørste Vanskelighed bliver vist, hvorfra de til Commissionen fornødne Bekostninger skulle tages. De allerfleste Jordegodseiere ere ved Qvægsyge, Misvext, Skatter og andre Udgifter, samt Renters Forhøielse, og de fleste Bønders Tilstand ved samme Skiebne, vist nok ei formuende ar udrede dem, om de end havde den beste Villie. Og denne kan mindre nu forudsettes, end i forrige Tider, efterat Bønderne mangesteds ved Trætte og ubillig Gienstridighed have forspilt endog retsindige Husbonders Tillid. Langt mindre kan disse Bekostninger af anførte Aarfag paalegges Bønderne, hvis Nytte det dog egentlig blev. De komme da vel samtlig til, at udbede sig Landets almindelige Faders Naade, at han vilde give Landmaalerne frit dertil, og paatage Forskuddet af den halve Deel af det som Commissionen koster, som hele Landet efterhaanden skulde betale igjen; siden hele Sagen egentlig sigter til det almindelige Beste, og Arbeidet, Tids- og Pengespilde neppe ved Nyttens vil erstattes de nu levende Jordeiere og Brugere. Den anden halve Deel burde udredes, Halvparten af Eierne og den anden Halvpart af samtlige Bønder.

37

Hver By nyder, til deres afdelte Skifters hastige Indhegning, Hielp af alle næstliggende Byer, fra hver Mand

to Vogne og sire Karle i Herredsfogdens Nærværelse, og vederlegger samme Hielp, saasnart Afdelingen skeer der. Saavel ved Gaarders Flytning, som ved nye Gaarders Opbyggelse, gjør hver Lodseiers Bønder alt fornødent Arbeide med Vogne og Folk, uden for deres bestemte Hov-Dage; og de Gaarde som flyttes, nyde desuden hele Byens Hielp, saavidt den efter Amtmandens Sigende er fornødent, og desuden skal alle Bymænd pløie og harve to Dage saavel for disse som for de ny opbygte. De Byer, hvorudi Fælleskabets Ophævelse skulde finde uovervindelige Hindringer, gjøre deres Nabobyer, som adskilles, dobbelt Hielp.

Da ingen kan have en ringere Mening om denne Betænkings Vigtighed, end jeg selv, saa skal det inderlig glæde mig, om den ved en andens høiere Erfarenhed og Indsigt gøres aldeles overflødig.

38

Om Tienden.

Her kan ikke være Spørsmaal, om en Bonde eller hvo som driver Avling, ikke var bedre

faren, ifald han kunde selv beholde, hvad han skal

yde til Tiende, og være fri for denne saavel som al anden Afgift? men om denne Afgift kan efter nærværende Omstændigheder forandres til en anden lige saa bequem, uden at enten den som skal nyde, eller den som skal yde Afgiften, og altsaa Staten tillige, taber derved?

Tienden har fra de ældste Tider af, næsten over den hele Verden været brugelig; dette maa dog opvekke den Tanke, at denne Afgift er mere begvem end nogen anden. Paa nogle Steder er den given Kongen og Regieringen, isteden for andre Skatter, i Almindelighed er den ydet til Geistligheden. I vore Lande er den ved mange Love og Forordninger stadfæstet at deles i tre Dele, hvoraf i fordum Tid Bisperne fik een. Kirkerne den anden, og Præsterne den tredie Deel. Efter Reformationen blev Bispernes Andeel lagt til Kongen og Kronen, og Kongerne have igien tildeels henlagt deres Part til Skoler, Hospitaler, og hvad ellers trængte til at underholdes af Staten; eller og solgt den, som endnu i vore Dage er skeet for

39

høie Priser. Ingen af nu værende Eiere kan tabe den, uden nøie Vederlag. De have kjøbt Nydelsen og Brugen, ligesom hans Majestæt selv har havt den, nemlig i Kierven, og derpaa have de Kongelige Skiøder, det uryggeligste, som kan tænkes. Skoler og Hospitaler have fæstet den bort paa samme Maade, tildeels paa Livstid; og de skal hiemle hvad de have bortfæstet, eller selv erstatte Tabet, da de fleste Fæstere have givet anseelige Fæstepenge, og mange af Foertrang forbunden sig til en større Afgift, end Tienden er værd. Kirkerne, som intet have at vedligeholdes af, uden Sognets Tiende, kunne ei heller miste den, og de fleste Kirkeeiere have kjøbt dem, endog af Kongen selv, meget dyre, for Tiendens skyld, at nytte den til Foering. For Præsterne er Tienden nu det meste og visseste af deres Levebrød, og da de Tider ere forbi, hvor Folk af Overtro eller Kierlighed kappedes om, at give Præsterne; saa trængte de vel mere til Beskiermelse i det Visse af deres Indkomster, hvorved de mindst staae Fare at fornærmes eller at komme i Trætte om, end at og Tiendens Ydelse skulde blive usikker for dem. Overalt have nu alle, som enten ved Kjøb eller Fæste, eller paa anden Maade have Rettighed at oppebære Tienden i Kierven, og som efter Loven, Forordninger, Skiøder og Fæster, have med Rette anseet dem for uryggelige

40

Eiendomme, indrettet deres Huusholding derefter, saa at den for de fleste er umistelig, uden deres, og tillige, Statens, ubodelige Tab.

I Henseende til dem, som skal yde Tienden, synes denne Afgiftsmaade at være frem for alle andre best afpasset efter enhver Formue. Jordens Grøde er aldrig et Aar som det andet, ikke aleene i Almindelighed, men og for Jordbrugerne især. Som nogle paa hinanden følgende frugtbare Aaringer formindske Kornprisen anseelig, saa forhøies den igien i ufrugtbare Aar. Nu giver enhver, som han avler til; da ved faste Afgifter, som kunde settes isteden derfor, de give mest, som avle mindst, og i Almindelighed alle maa give mest, naar Kornet er dyrest og de mindst have deraf. Den liden Foering, som hver Bonde mister, savner han ikke meget, da de fleste føere mere Creature, end de kunne græsse.

Saa længe Bønderne have deres Marker i fleng, som vel aldrig er ganske at forandre, kan det ikke tilstedes een, at age Korn af Marken, førend alle kan indage; for den Usikkerheds skyld, deraf vilde flyde for enhver, at ikke den ene Nabo tog den andens Korn, naar han havde Lov at indage hvad Tid han lyster. Der vilde og vist nok meget Korn føres grønt og raat ind, og raadne i Bøndernes Huse, om ikke den liden Opsyn, Tiende-

41

tagerne have dermed, at Kornet nogenledes maa være veiret, gjorde Forhindring. Og dette er dog den eneste betydelige Fordeel, som Bønderne synes at have ved Tiendemaadens Forandring, at hver kunde

indage sit Korn, naar han vilde.

Staten, for hvilken det ligger mest Magt paa, at hver Ting som Landet frembringer, bliver brugt til den høieste Nytte med mindste Bekostning, vilde miste en anseelig Deel Penge, som nu for Smør, Huder, Flesk og Stude indkomme eller beholdes i Landet, saa og de derved faldende Afgifter. De faa Kierve Foer, som hver Bonde leverer og neppe savner, ere af ingen Betydenhed for hver især. Men der, hvor de samles, anvendes de til at foere og stalde mange Køer og Øxen med, som ellers blev umueligt; og mange, som enten feile Rum eller Villie til at spare paa Foeret i rette Tider, eller virkelig ikke have Foering, kan igien derfra blive hiulpne i deres Trang. Det feiler ikke paa Exempler, at Herregaarde aleene derfor have søgt paa det dyreste at forhverve sig Rettighed til Tiende, for at kunne i Nødsfald hielpe de Trængende. Og jeg haver i den korte Tid, da jeg boer paa Landet, allerede oplevet tre Aar, i hvilke mange Heste og Køer havde maattet sulte ihiel, dersom deres Eiere ikke vare blevne hiulpne af Herre-

42

gaarden med ulige mere Foering, end de nogensinde have ydt til Tiende. Bøndernes Hollænderier eller Stutterier kan allermindst erstatte Staten det Tab, som den nødvendig maatte lide, om begge Dele bleve aflagde eller svækkede paa Herregaardene. Det er og aleene deraf aabenbart, at Tienden bruges til meget større Nytte, der hvor den samles, end om hver beholder sit; da Bønderne have det Privilegium efter Loven, at de frem for andre ere berettigede til Tienden, naar de ville give det samme som en anden byder, og de alligevel meget sielden kunne eller ville det. Ligesom og de fleste Tiendetagere heller bære den store Uleilighed, der er forbunden med Tiendens Tagelse, end at accordere derom med Bønderne. Og saavidt min Forfarenhed strekker sig, trænge Tiendetagerne i vore Dage meget mere til Beskiermelse imod Tiendeyderes Uvillighed og Svig, end disse imod hines Overlast, da Bønderne have Forsvar i deres Herskaber, og finde mere Medhold end hine. Og hvor deres Husbonder selv oppebære Tienden, da ere de, saa mange som jeg kiender, vist bedre faren med at yde den i Natura, end ved den taaleligste Afgift.

Da altsaa Tiendetagerne ikke aleene Have kiøbt Rettighed til Kornet, men og til Foeringen, og skulde have Erstatning ligesaa vel for det ene som for

43

det andet, som de dog kan føre sig til meget større Nytte, end Bonden, om han beholdt det; saa kan jeg ikke andet end holde det for umueligt, uden nogens Tab og Fornærmelse, at udfinde en anden beqvem Afgiftsmaade isteden for denne, fordi den ene Part nødvendig taber ulige mere, end den anden kan vinde.

Desuden ere Byerne i Sogne, og Gaardene i Byer, ja Avlingen ved Gaarde af lige Hartkorn, saa ulige, at Afgiften ei kan fastsettes i Almindelighed efter Hartkorn, men maatte fastsettes for hver Gaard især, siden Engbund er lige saavel anslaget til Hartkorn, som Agerjord; og hvad Regel kan dertil udfindes? Saa tidt der enten ved Fælleskabs Ophævelse eller paa en anden Maade skeer Forandring med Byer eller Gaarde, maatte Afgiften bestemmes paa ny. Naar i Krigen eller andre vanskelige Tider, eller ved Vanheld og ved slet Huusholding, Beboeren af en Bondegaard bliver uformuende at betale de Kongelige Skatter og Landgilder, hvorfra skulde da Tiendetageren faae sin Afgift? Skulde han ved hver seen eller ond Betaler søge sin Rettighed med Proces? som maatte koste mere, end Tiende-Afgiften i mange Aar kunde erstatte. Skulde der gives Korn i Skieppen? men paa de fleste Steder er det ikke Korn,

44

men Foering som egentlig attraaes af Tiendetagerne; derforuden blev Døren aabnet for uendelige Trætter, at ikke Avner ydes isteden for Korn; og uden stor Vidtløftighed og Værdien overgaaende Bekostning, seer jeg ingen Maade at betage begge Parter Leilighed, til aarligen at fornærme eller at chicanere hinanden. Og Statens Velfærd beroer dog derpaa, at al Trætte, især blant Almuen, forhindres og forkortes. Og hvad Vederlag kunde Eierne af Tiender faae for den Usikkerhed, som er ved al anden Afgiftsmaade, frem for at faae den i Kierven? Det er en ganske anden Sag, naar Tiendetagere og Ydere gjør en frivillig Forening, hvorved begge finde deres Regning, og som strax ophæver sig selv, naar een af dem overtræder den, og hvorved gemenlig Bønderne i Sognet eller Byen staae den ene for den anden, og have Opsyn med hinanden, end naar Afgiften isteden for Tiende skulde fastsettes eengang for alle, og for hver især. Jeg er forsikret, at alle som nogenledes kan undvære Tiende, findes villige til en billig Accord Med Bønderne, som igien kan forandres efter Tidernes Omstændigheder. Tiendernes Priis er for nærværende Tid saa høi, at den liden Fordeel ikke kan veie op imod den Vidtløftighed, Bekostning og Fortred, ved mere og mere tiltagende Svig, hvor Tienden tages i Kierven, især i store Byer. Derimod bliver det

45

langt vanskeligere, at komme til nogen billig Forening, saa snart Bønderne mene, at det er en slags Skyldighed at tage Penge isteden for Kierven. Derpaa have vi Exempler nok i disse Dage, da Bønderne, isteden for fire, fem, sex og syv Mark af Tønde Hartkorn, som de pleie at give paa de Steder, hvor Accord er giort, ikke have tilbuden mere en fire og tive Skilling. Jeg er forsikret, at om ved en Upartisk Commission den

billigste Afgift blev fastsat, Bønderne langt mere vilde klage, og være vrangvillige til at betale den, end de nu ere at yde Kierven. Efter foranførte Omstændigheder vilde ogsaa Afgiften i Tidens Længde blive de fleste til Byrde, eller og Tiendetagerne vilde fornærmes, tvert imod Ret og Billighed og Kongens allernaadigste Hensigt.

Jeg slutter altsaa, at Tiendens nærværende ældgamle Maade, hvorved Tagerne beholde hvad dem tilkommer, og føre sig deres bekostelige Indretninger uden nogens Fornærmelse til Nytte, og hvor Yderne give eftersom de have, uden mindste Fare for Fornærmelse og Overlast; hvorved Staten seer Landets Producter forøget og ført til høieste Nytte, underholder Akademier, Skoler, Hospitaler og andre Stiftelser, lønner Bisper, Præster og andre nødvendige Betiente med mindste Byrde for Undersaatterne; bør billig foredrages en For-

46

andring, hvorved Eierne mistede hvad de dyre og nylig havde kiøbt, eller hvad dem ved Embeds Tiltrædelse er tillagt til Levebrød, og tillige al Sikkerhed om Vederlag; hvor de Givende blev betyngtet med langt større Byrde i de Tider, hvor de ere mindst formuende til at bære den, uden Haab om tilstrekkelig Vederlag i bedre Tider; hvor Staten vilde tabe anseelig saavel ved mange Godsers Ruin og Producternes Formindskelse, som og ved nye Skatter og Paalæg, som uomgængelig inden kort Tid vilde udkræves til Kirker, Skoler og Hospitaler, og til Præsters, Skolelæreres og andre Be tientes Løn. Allerhelst, da nu under Lovens og Forordningernes vise Indretning og Beskiærmelse enhver er noksom og langt mere betrygget for Fornærmelse, end det kunde skee ved al anden Afgifts-Maade,

Om Tienestefolk paa Landet.

Dersom nogen Ting, maaskee i hele Staten, i det mindste ved Landvæsenet for nærværende Tid, fortæner Regjeringens Opmerksomhed, da er det Tienestefolk. De fleste saavel Karle som Piger attraae Kiøbstæderne, hvor de mene at

47

kunne faae mere Løn for mageligere Tieneste, og saa sidde igien paa deres egen Haand, og fortære hvad de have fortjent der. De foreskrive Husbonden Love, hvad og hvor meget de ville gjøre eller ikke gjøre. Ved hver Skiftetid drive de hele Uger omkring, inden de søge deres nye Husbønder, under Paaskud, at de ville besøge deres Venner, og faae deres Klæder og Tøi sat i Stand. At være to eller tre Dage borte fra deres Tieneste til Brøllupper, Trolovelser, Barsel og andre Gilder, dertil mene de ikke engang at behøve Forlov; og hvem der vilde holde dem derfra, den fik vist ingen Folk, uden dem, ingen anden skøttede om at have.

Jo mere Fordervelsen og Dovenskabet tiltager, des flere Hænder ere der om dem, som ere noget skikkelige; og disse forderves ogsaa derved, eller skruer deres Tieneste des høiere op. Husbonden maa betale Skatterne for dem, og tilstede dem alle Vilkaar, som de foreskrive; ellers vil Husbondens Nabo. Saafnart en Karl har fortient nogle Daler, eller mener sig at være mere duelig, end den som er slettere, vil han ikke mere tiene Bonden, men naar han ei kan faae Lov til at komme til Kiøbsteden, enten kiøbe sit Pas, eller tiene for Ladefoged og Tersker, eller dog hos Præsten og andre Bøndergaardes Beboere uden for Bondestanden. Pigerne kan ikke mere holdes fra Kiøb-

48

steder, og da de fleste blive der besvangrede, saa viser det noksom Aarsagen, hvorfor de gjerne ville derhen; eller de søge Tieneste langt borte fra deres Fødested, for at faae Lejlighed, at kunne sidde uden Tieneste, og i Ladhed at nære sig som de kunne. Saa umistelig som Qvindearbeide er for Bonden og hver Landmand, saa ilde kan en Bonde, ja Herregaarden selv, faae Tjenestepiger. Og dersom alt dette bliver ved, eller rager til, som det vist gjør, hvis ikke Regjeringens vise og alvorlige Anstalt, ved en ny Politie-Forordning paa Landet, eller dog de givne Anordningers alvorlige Haandhævelse forhindrer det, saa vil det inden kort Tid ligesaa vel feile paa duelige Beboere til Gaarde, som paa Hustruer og Tjenestefolk til dem. Skulde Selveieres Tal tiltage, Sædegaardseiere selv holde saa mange Folk, som til Avlingen behøves, Karlene miste Haab om at kunne faae Gaarde i Fæste, Soldater tages fra Bondens Tieneste i det mindste i nogle Maameder, Pigerne beholde Frihed, at tiene uden Forlov i Kiøbsteder eller hvor de selv vil; saa vil der snart behøves Colonier i de best bebygte Egne. Selveiere og deres Hustruer befatte sig ikke uden stor Nød med Arbeide, og gjør ikke gjerne andet end see til deres Folk. En ny Eier, som kommer til Gaarden, maa bie mange Aar, inden han faaer opdra-

49

get Børn til at have Gavn af dem, og saasnart han har faaet dem store, sørger han for, hvorledes han kan faae de øvrige, som ikke ere bestemte til Gaarden, anbragt paa andre Steder og paa anden Maade. Saa langt fra er det, at Scivs eiergaarde skulde forøge Arbeidernes Tal ved Landvæsenet. Tager, som det allerede er skeet, Brændevins-Drik overhaand; saa forværres og derved Tienestefolk, og selv Haabet forsvinder, at

faae i det mindste Børnene vant derfra. Vi kunne altsaa let see forud, hvad Trang Landvæsenet inden kort Tid vil faae for Arbeidere, og hvor vanskeligt det bliver at opmuntre eller nøde Tienestefolk til Dyd og Flittighed.

Skulde Folkelønnen bestemmes for alle eens, da blev stet ingen Opmuntring tilovers. Skulde den fastsettes efter Flid og Duelighed, da vilde nok ingen holdes for doven eller udygtig. Blev den sat høit, da vilde hver have lige saa meget, enten han kunde gjøre Gavn derfor eller ikke. Blev den anordnet ringe, da kunde og vilde ingen tiene derfor, men enhver søge derhen, hvor han kunde faae mere. Og hvor lidet Forordninger og Forbud kan hindre Folk fra at undvige, det viser den daglige Erfaring. Jo sædvanligere det nu er, at al lovlig Orden, en Husbond vil holde over, især paa Landet, udraabes for Slaverie og

50

Trældom, des utaaleliger vilde slig en Bestemmelse synes for Tienestefolk.

Efter min ringe Indsigt tænker jeg, naar der paa Landet anordnedes Politie-Retter, der, ligesom i Kiøbenhavn, holdt ulydige, opsætsige og dovne Tienestefolk uden Bekostning ved hastig Straf i Orden, og ligeledes hialp forurettede Tienestefolk til deres Ret; naar Folkemængden blev befordret ikke ved Giftermaal imellem to Folk, som hverken kan føde eller opføde Børn til andet, end hvad de selv have at leve af, nemlig at tigge, men ved at lette for de Gifte de Byrder, som nu trykke dem langt haardere, end de Ugifte; naar det blev alvorlig, og under Straf saavel for Husbonden som Tieneren forbuden, at Husbonden ikke maatte betale Extraskatten for Tienestefolk; naar Piger, som ville tiene i Kiøbsteder, tilholdtes at give hver Halvaar tre Mark til deres Føde-Sogns Fattige, som Kiøbstedens Øvrighed skulde være ansvarlig for; naar Tienestefolk, som havde tient otte eller ti Aar paa eet Sted, blev tillagt visse Friheder og Præmier; naar de fik sikkert Haab, med Tiden selv at kunne blive Husbønder; naar Bonden blev nødt til, med eget Arbeide, og ikke aleene med hans Folkes, at fortiene hvad han vil forhverve, og at aftiene, hvad han ikke kan betale; naar Landmanden i alle Classer ikke paalagdes større Afgifter, end han kan udrede, og

51

han fik Haab at beholde noget tilovers for sig og sine Efterkommere; naar Antallet af Giesterne ved Trolovelser, Brøllupper, Barsel og Liigfærd indskrænkedes, og Overdaadigheden i Bondestanden, efter alle Landes Exempel, alvorlig forhindredes: Gaa vilde den Uroligheds Aand, der nu næsten overalt har bragt Folkene i en skadelig og med høistfarlige Følger truende Bevegelse, under Guds Bistand og Regieringens vise Foranstaltning, vel sagtes igien, og enhver i Fred og Rolighed som tilforn bygge sit eget Huns, og med det samme forøge Landets Velfærd.

Det Sædekorn, som Bønderkarle næsten i Almindelighed paastaae, er tilvisse meget skadeligt for Bonden, især som det nu kræves og gives. Han skal flye Karlen den beste Jord, rigelig Giødning, og det beste Sædekorn dertil. Derimod formaae og mange Bønder ikke, at udrede saa mange Penge, som de idelig behøve til Skattnernes og Landgildens Betaling, langt mindre, at holde en saa betydelig Summa samlet, som de paa eengang skal give til Folkeløn. Derfor ere de selv glade, haar de paa den Maade og uden rede Penge kan fornøie Folkene. Thi skulde Bonden fra Tid til anden blive dem Lønnen skyldig, saa maatte han snart give dennem mere til Renter eller saa kaldede Villigheder, end han nu kan lønne dem med. Hvor

52

Bonden har sine egne Børn at tiene sig, da lønner han dem helst paa denne Maade. Pigerne ville ikke heller tiene mere, end hvor de faae saaet Hør.

Ligsom de derom udgangne Forordninger ikke til denne Dag har kundet hemme denne Misbrug, saa vil det og herefter være vanskeligt, reent at forbyde den, uden at give Anledning til større Onde. Om vi sette, at en Karl fager ti Daler til Løn om Halvaarek; at han deraf skal give fire Mark til Extraskat og Folkeskat, og to Mark til Præst, Degn og Skolen, saa beholder han lidet tilovers, naar det endnu fradrages, hvad han efter nuværende høie Priser bruger til Klæder og andre Nødvendigheder. Beholdningen paa Drenges og Pigers Løn bliver endnu ringere. Have Folkene ikke forrient noget, naar Karlen skal forestaae en Gaard og Pigen giftes, saa seer det kuns slet ud med Jordegodset

Dette er og uden Tvil Aarsagen, hvorfor nogle Proprietairer taale denne Misbrug, og unde Folkene nogen mere Fortieneste, end de ved Løn i rede Penge kunne faae, saa længe Kornet er i Priis. Det vilde og være vanskeligt at forhindre, saa længe Bønderne selv tilstaae, og ere Nødte at tilstaae det, og saa længe der ikke er mere Overflødighed paa Folk, og Mangelen paa gode Folk

53

overalt tiltager. Men naar først Folkene er bragt igien i deres retmæssige Skranker, og Proprietairer haandhæves ved den Myndighed, hvilken dem som Husbønder efter Loven tilkommer, saa kan denne Misbrug saa indskrænkes, at den ikke bliver Bonden til synderlig Skade. Dog var det langt bedre, om den

med Vished reent kunde afskaffes; og om tillige, ved nøiere Opsyn med Færger og Baade, Folkenes Undvigelse blev forhindret.

Hvad Skiftetidernes Forandring angaaer, saa indseer jeg ikke, hvilken betydelig Nytte deraf kunde flyde. Tvertimod er de fleste Landmænds Vinterhuusholding i mange Maader forskiellig fra Sommerhuusholdingen, og udfordrer, hos nogle flere, hos andre mindre Folk. Hvorfor jeg tænker, at de fleste, faavel Husbønder som Tienere ønske, at de gamle Skiftetider fremdeles maatte vedblive; undtagen at Faredagene skulde helst bestemmes til første April og første October, siden Paaske falder ulige. Enhver maatte tilholdes, samme Dag at tiltræde den nye Tieneste, men ikke forlade den gamle, førend den 29. Marts og 28. Sept. under to Mark Straf for hver Dag.

54

55

56